

УДК 322.348.71

**ПРОТЕСТАНТСЬКІ ЦЕРКВИ
В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ
УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**

**PROTESTANT CHURCHES IN THE SOCIAL AND
POLITICAL LIFE OF THE UKRAINIAN SOCIETY**

Семке Н. М.,

кандидат філософських наук, доцент,
професор кафедри соціології та політології,
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
(Харків, Україна), e-mail: fortel2222@gmail.
com, ORCID: 0000-0001-6452-4012

Semke N. N.,

Candidate of Philosophy Science (PhDr), Docent,
professor at the Department of Sociology and
Political Science, Faculty of Social and Humanitarian
Technologies, National Technical University «Kharkov
Polytechnic Institute», (Ukraine, Kharkiv),
e-mail: fortel2222@gmail.com, ORCID:
0000-0001-6452-4012

Проаналізовано сучасний стан діяльності протестантських релігійних організацій в Україні. Метою статті є визначення рівня активності протестантів у суспільно-політичному житті українського суспільства, їх територіальне розміщення і форми діяльності. Автором використані наступні методи дослідження: метод аналізу, соціологічний метод, історичний та метод порівняння. Зокрема, наводяться дані соціологічного дослідження щодо чисельності прихильників різних релігійних течій в державі. Історичний метод дозволив визначити особливості функціонування протестантських церков в Україні до сучасності. У свою чергу, використовуючи метод порівняння, було простежено зміни у чисельності релігійних організацій та визначено принципи їх територіального розміщення. Головний висновок полягає у емпірично доведених фактах збільшення активності протестантських релігійних організацій в Україні з початку XXI сторіччя, а також політизація діяльності церков.

Ключові слова: протестантизм, релігійні організації, місіонерська діяльність, капелани, євангелісти, баптисти.

The article analyzed the current activities of Protestant religious organizations in Ukraine. The aim of the article is determination of the level of activity of Protestants in public and political life of the Ukrainian society, their territorial location and activities. The author used the following research methods: analysis method, sociological method, the method of comparison and historical. In particular, the author gives a survey about the number of adherents of different religious movements in the state. The historical method allowed the author to define the features of functioning of Protestant churches in Ukraine since the end of last century to the present. In turn, the author using the method of comparison followed changes in the number of religious organizations and their geographical location. The main conclusion is empirically proven facts of increasing the activity of Protestant religious organizations in Ukraine since the beginning of the XXI century, as well as politicization of the activity of churches.

Keywords: Protestantism, religious organizations, missionary activity, chaplains, evangelists, Baptists.

Суспільно-політичні трансформації, які супроводжують життя сучасної України впливають як на духовний світ окремої людини, так і на український соціум в цілому. Військово-політичний конфлікт, зумовлений зовнішньою агресією сусідньої держави щодня ставить перед українцями нові виклики, які змушують людей втрачати віру у власні сили. В таких умовах різко зростає кількість людей, котрі в силу тих чи інших обставин потрапляють до так званих груп соціальних ризиків. Зневіра у власні сили та відчуття неспроможності державних інститутів підтримати

громадян створюють соціальну базу для активізації діяльності релігійних організацій різного напрямку. Особливо, це стосується християнських церков, що проповідують протестантизм. Безперечно, релігія має своєю головною метою залучення особистості до релігійного життя, насадження духовності, формування у людини віри у власні сили. Проте в історії є безліч прикладів коли релігійні організації стають інструментами у політичних іграх, що призводить до потужних релігійних, етнічних та соціальних конфліктів.

В останні роки набирає обертів полеміка, щодо ролі релігії в житті суспільства й особливо в контексті діяльності релігійних організацій, зростання їх значення в суспільно-політичному житті. Сьогодні, релігійні організації не тільки сприяють поширенню в суспільстві певних ідей і цінностей, але й вживають заходів до їх реалізації, тобто шукають шляхи до стимулювання та активізації політичної участі громадян. Взаємодія релігійного й громадського життя є однією з найважливіших проблем сучасного політичного життя. У цьому контексті Україна не стала виключенням, оскільки в нашій державі вже функціонують релігійні представництва у структурах влади, відбуваються регулярні зустрічі політичних лідерів з релігійними діячами, відбуваються активні процеси зростання держави з церквою. Враховуючи світський статус держави України, а також її полі релігійну історію на сучасному етапі життєво важливо стримати різкий вплив релігії на політику. В складних умовах сьогодення відбувається активізація діяльності протестантських церков, що актуалізує вивчення зазначених процесів та обґрунтовує необхідність дослідження ролі релігії в сучасному політичному житті українського суспільства з метою чіткого розуміння, які інструменти сучасного протестантизму сприятливі для українців, а які є елементом маніпулятивних дій та спробою прямого впливу на владу.

Релігія завжди перебувала в полі зору науковців, з давніх часів до сьогодення, оскільки займала одне з провідних місць в житті суспільства. Прагнення провести детальний аналіз діяльності будь-якої релігійної течії, перш за все, необхідно визначитись з категорійним апаратом і результатами попередніх досліджень в царині різноманіття релігійної проблематики. Аналіз методів та підходів до розуміння релігії, окремих релігійних течій, було започатковано в науковому доробку таких класиків як П. Бергер, Г. Бреді, С. Верба, П. Сорокін. Ці вчені наголошували на соціальному контексті релігії та визначали головну місію релігійних установ в поширенні певних цінностей, завдяки яким їм прямо чи більш опосередковано вдавалось здійснювати вплив на політичну поведінку людини. Науковий підхід до протестантизму як основного агента взаємодії під час перебігу соціально-економічних процесів в житті суспільства належить М. Веберу. У роботі «Протестантська етика й дух капіталізму» вчений визначив головну роль кальвіністської етики у розвитку капіталізму, одним з перших наголосивши

на прямому зв'язку релігії та суспільного розвитку, за рахунок стимулювання кожної людини до раціональної дії «етики праці» [1, с. 61].

У вітчизняному науковому доробку існують дослідження в межах яких вчені вивчали особливості розвитку протестантських церков на теренах України. До перших ґрунтовних досліджень безпосередньо протестантизму необхідно віднести роботи В. Мельник, В. Єленського [2; 4]. Саме ці науковці розробили концепцію щодо розуміння протестантизму як окремого соціально-релігійного феномену, котрий став передумовою до змін в українському суспільстві. Ґрунтовному вивченню процесів поширення та занепаду церков протестантизму в Україні присвячені роботи Р. Сітарчука, зокрема, ним були наведені періоди поширення релігійних течій у 20–30 роках ХХ сторіччя, та виокремлені причини занепаду протестантизму наприкінці 30–х років ХХ сторіччя [8, с. 270]. Серед наукових напрацювань, які детально аналізують тенденції протестантського життя з початку сучасного сторіччя, варто відзначити праці М. Мокієнко. Вчені наводять результати діяльності євангельських церков (баптистів та п'ятидесятників) у пізнопротестантський період та доводять факт переходу цих церков від суто місіонерської діяльності до відкритого включення до суспільно-політичного життя, а саме аналізують приклади участі адептів зазначених церков у виборчій кампанії 2004 р. та Помаранчевій революції [5, с. 294]. Проте незважаючи на вже існуючі позиції з урахуванням трансформаційних процесів які відбуваються в сучасній Україні й особливо у площині взаємин між релігією та державними інституціями виникає потреба досліджувати новітні тенденції, притаманні протестантизму в нашій державі.

Мета статті простежити динаміку розвитку релігійних організацій, що проповідують протестантизм, визначивши специфіку їх регіонального розміщення, пріоритетні форми діяльності та рівень впливу на соціально-політичні процеси в умовах розвитку сучасного українського суспільства.

Початком відродження протестантського руху можна вважати період наприкінці 80–х – початку 90–х рр. минулого століття. Головною причиною активізації якого стала саме політична криза, пов'язана з процесами розпаду СРСР, створенням незалежної суверенної України. Натлі трансформації політичної системи відбувалася криза й у суспільно-економічних відносинах, що спровокувало так званий занепад духовності. В умовах кардинальних політичних та економічних змін більшість людей опинилися в складній життєвій ситуації бо не мали досвіду розуміння ролі інституту церкви та значення релігії в житті особистості, оскільки за роки тоталітаризму, котрий забороняв релігію та спростовував феномен віри, суспільство втратило досвід взаємодії з релігійними організаціями. Проте, духовний вакуумом пострадянського простору на тлі полірегієного суспільства створив сприятливі умови саме для поширення протестантських церков, які на противагу від догматичних православних

не вимагали від своїх прихильників дотримання сурових правил культу й пропанували розуміння віри через соціальне, прикладне, відводячи божественному друге місце [5, с. 298–297].

Більш того, відкритість кордонів стала ще одним фактором який сприяв різкому зростанню на теренах України протестантських церков, які мали іноземне походження. Ці релігійні організації за короткий час, переважно за рахунок філантропії та активного використання ЗМІ створили ефект масової євангелізації, згодом активізувавши роботу вітчизняних протестантських церков, які поширювались на теренах усієї країни, привертаючи на свій бік такі категорії населення як молодь, жінки та соціально вразливі групи населення.

На сучасному етапі розвитку, протестантські церкви реалізують стратегію щодо популяризації своєї церкви вдаючись як і в далекі 20–ті роки минулого століття, до місіонерської роботи та публічних проповідей Євангелії. До вже поширених у 90–х роках ХХ століття форм роботи нині додається ще й освітня діяльність. Розвивається мережа недільних, суботніх шкіл де молодь та школярі отримують духовне виховання, а церква має можливість формувати якісний склад для своїх священнослужителів, тим самим протестанти замінюють іноземних служителів культу на вітчизняних ще більше закріплюючи свій вплив на українське суспільство.

Увесь спектр релігійних організацій протестантської течії посідає друге місце після православ'я за рівнем популярності серед українців. За динамікою росту кількості їх приходів і збільшення кількості віруючих, вони могли б створити серйозну конкуренцію традиційному християнству в Україні. Якщо звернутися до соціології то, безперечно, українці залишаються прихильниками православ'я. Під час дослідження, проведеного Центром Разумкова у квітні 2018 р. було виявлено тенденцію до скорочення кількості православних віруючих при незначному зростанні прихильників протестантської віри. Так, якщо в 2013 р. православних налічувалося більше 70,6%, то вже 2018–м – 67,3%, а кількість протестантів збільшилася – з 0,8% до 2,2% [6].

Однак в українському суспільстві порушена традиція формування знань про православ'я, тому більшість громадян вважають себе віруючими людьми й позиціонують себе як православні, але абсолютно не підтримують запропоновану православними церквами організацію богослужінь і дуже далекі від знань релігійних канонів. Протестантські ж церкви, навпаки, не нав'язливо пропонують українцям приєднатися до християнської віри, але головне, вони не вимагають твердої прив'язки до участі в богослужіннях. Легкість і простота причетності до віри підкуповують.

Зростання кількості протестантських церков є одним із ключових показників, який підтверджує тенденцію до поглиблення духовної кризи у суспільстві, оскільки люди гублять опору в

традиційно сформованих цінностях і перебувають на роздоріжжі. У такі періоди протестантизм пропонує простий рецепт – прийти в сучасну церкву, що може вирішити будь-яку проблему від подолання наркологічної й алкогольної залежності до припинення війни й досягнення миру. За даними офіційної статистики, на 1 січня 2018 р. в Україні налічувалося більше 8788 діючих релігійних громад, які позиціонують себе як протестантські (якщо додати тимчасово не працюючі та ті, що не пройшли офіційну процедуру реєстрації, то загальна цифра складе більше 10 тисяч громад). На початку 2001 р. кількість громад становила 5750. У цілому мережа протестантських об'єднань становить близько 27% від усіх релігійних організацій, представлених в Україні. В той же час пік зростання протестантських приходів було зафіксовано на початку 2015 р., тоді кількість громад дорівнювала 9577! Отже спостерігається прямий зв'язок між початком антитерористичної операції й анексії Криму з зростанням впливу церков протестантського віросповідання в Україні.

Найпоширенішим релігійним напрямком в протестантизмі є віровчення євангельських християн–баптистів (в Україні налічується 3001 релігійна громада всіх церков цього напрямку), серед яких найбільш чисельною й популярною є «Всеукраїнський союз об'єднань євангельських баптистів» (ВСО ЄХБ), яка нараховує 2645 релігійних громад, більше 320 місіонерських груп, 24 навчальних центри й охоплює 130 тисяч віруючих [3]. У регіональному розрізі ВСО ЄХБ широко представлена в центральному й південно–східному регіонах України. Даний релігійний напрямок має дуже тісний контакт із закордонними представництвами у США, Канаді й Австралії, практично всі періодичні релігійні видання, а їх близько 14, друкуються за рахунок спонсорської допомоги й пожертвувань, що надходять з закордону.

Другим за популярністю серед українців є співтовариство прихильників віровчення п'ятидесятників (2901 релігійна громада). Центральне місце серед п'ятидесятників займає «Українська церква християн віри євангельської п'ятидесятників» (УЦ ХВС). На сьогодні 828 релігійних громад діють в Західному регіоні, де лідерами є Ровенська область – 284 і Волинська область – 212 громад. До складу УЦ ХВС входять 1722 громади віруючих, 17 духовних навчальних закладів, близько 113 тисяч віруючих [3].

На третьому місці – «Українська уніона конференція церкви адвентистів сьомого дня» (АСД), має 1035 релігійних громад, 4 духовні навчальні заклади. На відміну від перших двох церков, вона має більш рівномірне представництво в регіональному розрізі по всій Україні.

Замикає список найбільш масових християнських церков релігійна мережа Свідків Іегових, що протягом останніх п'яти років демонструє зменшення своєї присутності в житті України. Якщо в 2009 р. Свідки Іегови нараховували 1096 релігійних громад, то сьогодні ця цифра

зменшилася й становить 914 громад, з них лідерство за Закарпаттям, де зосереджено 162 громади [3]. Інші церкви протестантського напрямку нечисленні й виникають у більшості випадків для підтримки амбіцій окремих харизматичних осіб, які на божественній ниві відверто використовують релігію для особистого збагачення.

У той же час необхідно відзначити, що під впливом подій на Донбасі та анексії Криму відбулися суттєві зміни у регіональному розміщенні протестантських церков. Зокрема, сьогодні, на тимчасово окупованих територіях Донбасу відбуваються гоніння з боку представників окупаційної влади проти служителів та вірян протестантських організацій. Це призводить до закриття їх представництв або ж їх переходу до підпільних форм діяльності. Як результат, відбувається зменшення релігійних організацій, так відповідно до офіційної статистики на початок 2014 року в Донецькій області налічувалося 1797 релігійних організацій, з них 366 – церкви євангельських християн, 186 – церкви християн–баптистів, 83 – громади Свідків Іегових, 49 – церкви адвентистів сьомого дня. У Луганській області налічувалося 835 релігійних організацій, з них: 131 – церкви євангельських християн, 99 – церкви християн–баптистів, 39 – церкви адвентистів сьомого дня, 28 – громади Свідків Іегови [7, с. 3–4]. Ці показники засвідчують, високий рівень популярності серед мешканців Сходу України протестантизму, хоча беззаперечно там залишається перевага православних церков. Не зважаючи на існуючу статистику, окупаційна влада визначила усі церкви протестантського напрямку як «секти», пояснюючи заборону їх діяльності прямою залежністю від США. Сьогодні, в українських реаліях ми маємо досвід впровадження дискримінаційної державної політики, що реалізується на окупованих територіях, проте це є уроком на майбутнє для України – боротьба влади з церквою приречена на породження нових тривалих конфліктів, які несуть в собі загрозу руйнування як держави, так і церкви.

Однією з причин зростання популярності протестантських церков у світовій практиці називають їхню аполітичність. Однак в умовах України це досить суперечлива теза, яка скоріше спростовується не тільки активною участю окремих лідерів релігійних організацій у масових акціях політичного характеру, але й фактами прямої участі в політичному житті представників даних церков. Мало хто згадає, що один з кандидатів у Президенти України Ю. Тимошенко ще з 1998 р. має досвід співробітництва з релігійною громадою «Слово життя», яка успішно агітували за політичну партію «Громада» лідерами якої були Ю. Тимошенко в компанії з П. Лазаренко. Сьогодні, Ю. Тимошенко активно створює собі імідж щирої православної вірянки, але протестанти рідко відпускають своїх віруючих, тим більше такого рівня.

В Україні існує досвід участі керівництва протестантів в акціях масових протестів. Наприклад, єпископ Собору незалежних єван-

гельських церков України Анатолій Калужний був одним з тих, хто особисто протестував на Майдані в 2014 р. Більшість лідерів християнських церков в Україні відкрито засудили дії Росії й визнали факт присутності російських військових угруповань на території України. Серед них Михайло Паночко – старший єпископ Церкви християн віри євангельської України; В'ячеслав Нестерук – голова Всеукраїнського Союзу об'єднаних євангельських християн–баптистів, Леонід Падун – старший єпископ Української Християнської Євангельської церкви.

Одним з класичних прикладів прояву «аполітичності» протестантських церков в українському варіанті можна назвати роботу одного з лідерів баптистів, а за сумісництвом голову РНБО України – Олександра Турчинова. В жовтні 2018 року було ухвалено рішення про об'єднання протестантських церков (Української церкви християн віри євангельської, Всеукраїнського союзу церков євангельських християн–баптистів) і громадських організацій у єдиний «Всеукраїнський собор», який очолив ніхто інший як О. Турчинов. Таким чином, факт зрощування політики й релігії в Україні вже є реальністю від якої не відстає не тільки православ'я, але й протестантизм.

Досвід участі протестантських церков у військово–політичному конфлікті на Донбасі наочно демонструє факт спроби протестантизму розширити зону своєї присутності та створити образ реальної церкви, що діє на протигагу канонічним церквам православної течії. Яскравим прикладом оновлення діяльності протестантських церков в Україні можна вважати роботу військових капеланів. Уже визнаний факт, що із всіх військових капеланів, що працюють у зоні конфлікту на Сході України, більша кількість представлена саме протестантськими церквами, в 2016 році їх нараховувалось понад 100 осіб. Більше того, протестанти завжди залучають до підготовки військових капеланів інструкторів з США. Наприклад, євангельська церква «Скинія» і церква «Нове життя» проводили навчання військових капеланів на тренінгах де залучали в якості іноземних інструкторів – Наоми Пейджет (голову комітету духовної опіки National VOAD й антикризового менеджера FBI); Рональда Бойда (майора сухопутних військ США) і Скотта Темпа (голову відділу міжнародних відносин церкви «Асамблеї Бога»). Саме ці церкви брали активну участь у підготовці й роботі «Першого батальйону військових капеланів».

Таким чином, у всій своїй розмаїтості протестантизм намагається брати участь й у політичному, й у військовому, й у соціальному житті українського суспільства. Незважаючи на беззаперечну перевагу православної течії, протестантизм не так масштабно, але досить наполегливо демонструє поступове зростання своїх прихильників в Україні. Під впливом триваючого військово–політичного конфлікту на Донбасі та анексії Криму відбулися зміни у регіональному розміщенні мережі релігійних організацій протестантизму. Якщо наприкінці

минулого століття участь у політичному житті для більшості протестантських течій мала завуальований характер, то з початку ХХІ представники як баптистів, так і п'ятидесятників, відкрито демонструють свою позицію та залучаються до участі в революціях, виборчих компаніях і навіть відкрито доводять зв'язок з державними і політичними діячами України.

Список використаних джерел

1. Вебер, М., 1990. 'Избранные произведения', Пер. с немецкого, Сост., общ. ред. и послесл. Ю. Н. Давыдова, М.: Прогресс, 808 с.
2. Єленський, ВЄ., 1989. 'Сучасний протестантизм в Україні: динаміка, процеси, тенденції', К., 135 с.
3. 'Звіт про мережу релігійних організацій в Україні станом на 1 січня 2018 року'. [online] Доступно: https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr_2018/70440/
4. Мельник, ВІ., 1988. 'П'ятидесятництво: нові тенденції', К.: Світ, 234 с.
5. Мокієнко, ММ., 2006. 'Євангелізаційно–місіонерська діяльність пізніх протестантів в Україні (1988–2004 рр.)', *Наукові праці історичного факультету Запорізького державного університету*, Запоріжжя: ЗНУ, Вип. XX, с.294–300.
6. 'Особливості релігійного і церковно–релігійного самовизначення українських громадян: тенденції 2010–2018 рр.'. (інформаційні матеріали). [online] Доступно: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf
7. 'Свобода віросповідання під прицілом: російський терор на окупованих територіях Східної України. Аналітична доповідь. Інститут релігійної свободи'. [online] Доступно: <http://irf.in.ua/files/publications/2018.10.24-IRF-Report-UKR.pdf>
8. Сітарчук, РА., 1999. 'Державна політика щодо релігійного сектанства наприкінці 20–х – у 30–і роки', *Історія України. Маловідомі імена, події, факти: Зб. наук. ст.*, К.: Рідний край, Вип.9, с.269–274.

References

1. Veber, M., 1990. 'Izbrannye proizvedeniya (Selected Works)', Per. s nemeckogo, Sost., obshh. red. i poslesl. Ju. N. Davydova, M.: Progress, 808 s.
2. Jelens'kyj, VJe., 1989. 'Suchasnyj protestantyzm v Ukraini: dynamika, procesy, tendencii' (Contemporary Protestantism in Ukraine: Dynamics, Processes, Trends)', K., 135 s.
3. 'Zvit pro merezhu religijnyh organizacij v Ukraini stanom na 1 sichnja 2018 roku (Report on the network of religious organizations in Ukraine as of 1 January 2018th)'. [online] Dostupno: https://risu.org.ua/ua/index/resources/statistics/ukr_2018/70440/
4. Mel'nyk, VI., 1988. 'P'jatydesjatnyctvo: novi tendencii' (Pentecostalism: New Trends)', K.: Svit, 234 s.
5. Mokijenko, MM., 2006. 'Jevangelizacijno–misioners'ka dijal'nist' piznih protestantiv v Ukraini (1988–2004 rr.) (Evangelistic and missionary activity of late Protestants in Ukraine (1988–2004))', *Naukovi praci istorichnogo fakul'tetu Zaporiz'kogo derzhavnogo universytetu*, Zaporizhzhja: ZNU, Vyp. XX, s.294–300.
6. 'Osoblyvosti religijnogo i cerkovno–religijnogo samovyznachenja ukrai'ns'kyh gromadjan: tendencii' 2010–2018 rr. (Features of Religious and Church–Religious Self–determination of Ukrainian Citizens: Trends in 2010–2018)'. (informacijni materialy). [online] Dostupno: http://razumkov.org.ua/uploads/article/2018_Religiya.pdf
7. 'Svoboda virosповідання pid pryцилом: rosijs'kyj teror na okupovanyh terytorijah Shidnoi' Ukrainy. Analitichna dopovid'. Instytut religijnoi' svobody (Freedom of religion at the gunpoint: Russian terror in the occupied territories of Eastern Ukraine)'. [online] Dostupno: <http://irf.in.ua/files/publications/2018.10.24-IRF-Report-UKR.pdf>
8. Sitarchuk, RA., 1999. 'Derzhavna polityka shhodo religijnogo sektantstva naprykinci 20–h – u 30–i roky (Sitarchuk, RA, 1999: State policy on religious sectarianism in the late 20's – in the 1930's)', *Istoriya Ukrainy. Malovidomi imena, podii, fakty: Zb. nauk. st.*, K.: Ridnyj kraj, Vyp.9, s.269–274.

* * *